

MAĎARSKÁ LITERÁRNÍ BOHEMISTIKA

VERONIKA HEĚOVÁ

Zatímco politické a kulturní styky mezi Čechy a Maďary sahají k počátkům státnosti obou národů ve středověku, oboustranný literární zájem má jen krátkou historii a až do poslední doby býval spjat s národně politickými zřeteli.

Až do padesátých let našeho století vyšlo jen několik stručných informací o české literatuře hlavně v lexikonech a česká díla bývala překládána jen sporadicky: 1805 Komenského *Labyrint světa*, 1856 úryvky *Rukopisu královédvorského*, na přelomu století se objevilo několik básní J. Vrchlického v různých literárních časopisech.

Na budapeštské univerzitě se sice od padesátých let minulého století přednášela slavistika, od osmdesátých let měla i katedru, na níž působili výborní slavisté (O. Asbóth, J. Melich, I. Kniezsa), ale pěstovala se hlavně lingvistika.

Při vzniku literárněvědného zájmu představovala zajímavou epizodu vědecká činnost několika gymnaziálních profesorů na Slovensku v prvních desetiletích našeho století, týkající se vesměs staročeské literatury.

Metodicky snad ne tak propracovaná, přesto však pozoruhodná je obsáhlá studie Gyuly Kardose srovnávající staročeskou legendu *Život svaté Kateřiny* s maďarskou kateřinskou legendou z 16. století (Košice 1907), asi vůbec první studie, která zpracovává česko-maďarské literární téma srovnávací metodou.

János Gerö (1873-1920), pomadžarštělý Slovák a přívrženec maďarsko-slovenské jednoty, absolvent budapeštské univerzity, napsal v letech 1910-1920 několik podivuhodně náročných a obsáhlých monografií a větších studií (*A cseh husziták Magyarországon* [Čeští husité v Uhrách], Banská Bystrica 1910; *A cseh és tót középkori vallásos költészet* [Středověké náboženské básnictví české i slovenské], tamtéž 1913 aj.), které sledují nejlepší tradice pozitivismu, prozrazují pohotovou znalost současné české i německé odborné literatury, ale nejen to, obsahují i výsledky autorova vlastního výzkumu v českých a maďarských archivech.

Gerö, kterého můžeme právem nazývat prvním maďarským bohemistou, zemřel mlád ve zmatené poválečné době, jeho dílo upadlo do úplného zapomnění a dlouho po jeho stopách nikdo z maďarských vědců nešel.

V meziválečném období začali překládat českou literaturu Maďaři na Slovensku, ale vydání antologie moderních českých a slovenských básníků *Cseh és szlovák költők antológiája* (1936) v překladu nejlepších maďarských

básníků, na domácí půdě nejnáročnější podnik, je spjato se jménem tehdejšího československého kulturního atašé Antona Straky – tedy ne Maďara.

Na poli českých kulturních dějin začal ve třicátých letech publikovat mladý nadějný vědec Oszkár Sárkány (1912-1943), který však záhy zahynul v trestném oddílu na frontě. V té době také vznikly dva časopisy, Apolló (1934-1940) a Szép Szó (1936-1939), které si uvědomovaly souvztažnost osudů středoevropských národů (tehdejším termínem, oživenou kossuthovskou reminiscencí, také "podunajských") a jevily zájem o kulturu sousedních států.

Jakkoli byla padesátá léta historicky v mnohém smyslu tragická, v česko-maďarských kulturních stycích znamenala rozhodný krok kupředu, hlavně co se týká kvantity výměn kulturních informací mezi oběma státy. Na základě oboustranných kulturních smluv bylo zahájeno i plánovitě překládání českých děl do maďarštiny a čeští klasikové jako Němcová, Neruda, Jirásek, později Hašek, Čapek, Wolker, Nezval, Halas a další (do té doby zde úplně neznámí) byli zpřístupněni maďarskému publiku.

Stinnou stránkou tohoto rozvoje bylo, že dogmatická a úzkoprsá kulturní politika omezovala a usměrňovala tento proces poznání a vyloučila z něho důležité a charakteristické literární jevy, například dekadenci, katolicismus, avantgardu atd., zato bylo vydáno hodně schematických a křiklavě politicky angažovaných děl. Byli také umlčováni někteří propagátoři podunajské spolupráce (tato myšlenka se vůbec stala podezřelou) a také zájemci o českou kulturu jako i I. Gál, redaktor bývalého časopisu Apolló. Zároveň se však László Németh, jeden z nejvýznamnějších spisovatelů této doby, stal v letech 1951-1954 překladatelem několika Jiráskových románů (*Psohlavci*, *Temno*, *Proti všem*), protože dlouho nemohl jako spisovatel publikovat. V roce 1955 byl otevřen český obor na katedře slovanských jazyků a literatur. Prvním profesorem byl jmenován László Dobossy, který byl vedoucím oboru až do roku 1980. Během sedmdesátých let ještě přibýly dvě odborné asistentky, které zde dodnes učí českou literaturu: Veronika Heéová a Ludmila Hanková-Brízová (dnes docentka).

V roce 1956 vznikl Ústav literární vědy při Maďarské akademii věd, kde postupně začali působit i badatelé s bohemistickými zájmy (László Sziklay, Endre Bojtár, v současnosti i Tamás Berkes a další).

Padesátá a šedesátá léta bychom mohli právem nazývat heroickou dobou maďarské bohemistiky, kdy se hrstka milovníků české kultury snažila obětavou a velice plodnou činností dohánět, co dřívější generace zmeškaly. Mnozí z nich pocházeli ze Slovenska, studovali pražskou univerzitu a skoro žádný z nich nebyl úzce specializován jen na češtinu. Byli mezi nimi beletristé (Szalatnay, Kovács), historik a polonista (Kovács), slovákista (Sziklay), romanista (Dobossy) a téměř všichni přispěli i k maďarské literární vědě.

Doyen maďarské bohemistiky László Dobossy (nar. 1910) se během své více než padesátileté činnosti věnoval skoro všem obdobím české literatury – od staročeských povídek přes Husa a Komenského až po Hrabala a Kunderu. Napsal monografii o Karlu Čapkovi (1961) a dvě o Jaroslavu Haškovi (1963, 1970), je autorem výběrného, dodnes jediného velkého *Česko-maďarského slovníku* (1960), kongeniálním způsobem přeložil Komenského *Labyrint* do maďarštiny. Stále vykonává systematickou a úspěšnou popularizační práci, využívá výročí významných českých osobností, aby nejširší obecnost upozornil na hodnoty české kultury, pohotově recenzuje knihy s českými tématy.

Dobossy se skromně nazývá filologem, ve svých esejích i větších dílech vychází z drobných pozoruhodných faktů literárních, historických a kulturních, od nichž pak svérázně dochází k širším souvislostem, jež se mnohdy týkají obecné problematiky česko-maďarských kulturních vztahů.

Další zasloužilou osobností maďarské bohemistiky byl Rezső Szalatnay (1904-1977). Pocházel jako profesor Dobossy ze Slovenska a také na něho měla rozhodující vliv pražská studentská léta. Je autorem prvních a dosud jediných celkových dějin české literatury *A cseh irodalom története* (1964). Jeho pohled zúžený na "pokrokovou tradici" a barvitý, esejistický styl bývaly kritizovány, přesto má jeho práce podstatné klady: zábavným, čtivým způsobem provází maďarského čtenáře neznámou půdou české literatury. Jeho poetizující charakterizace, typu "český Macpherson", "Tyl, vábitel lidu", "kouzelná flétna Nezvalova" sice neusměrňují vždy správně čtenářovy představy a někdy jsou i životní fakta přibarvena, celkově však jeho dějiny vzbudily zájem o další poznání.

Ender Kovács (1911-1985) byl také dlouhá léta horlivým propagátorem české literatury: překládal, napsal desítky úvodů a doslovů k českým knihám. Byl však především historikem, v roce 1952 vydal sborník studií *Cseh-magyar történelmi kapcsolatok* (v upravené podobě za spolupráce Jana Novotného vyšel i česky pod názvem *Maďaři a my*), sice ne bez chyb, ale dodnes citovaný. Zkoumal pobyt Maďarů na pražské univerzitě, Komenského v Sárospataku atd. Spolu s Rusy, Poláky a jinými vykreslil portréty českých politiků – Palackého, Friče, Masaryka (*Történelmi arcképek* [Historické portréty], 1976).

Jedním z nejplodnějších propagátorů především moderní české literatury je András Zádor (nar. 1912), který je sice českým státním občanem, ale celé jeho působení je zaměřeno do Maďarska. Vykonává důležitou činnost jako redaktor a překladatel českých děl prozaických i básnických. Dosud má velký podíl na tom, že pozoruhodné literární novinky v krátké době vycházejí i maďarsky. Jeho svazky jsou vždy vybaveny doslovy a poznámkami dobře informujícími o autorovi a jeho místě v české literatuře. Jemu vděčíme za pionýrské vydání *A modern cseh líra kincsháza* (Pokladnice moderní

české lyriky I-IX, 1959), za dvě další antologie české poezie (*Cseh költök antológiája*, 1980; *XX. századi cseh és szlovák költök antológiája*, 1986), za maďarský překlad velké části Čapkových děl, Škvoreckého *Zbabělců* (1967) atd. K. Čapkovi věnoval Zádor i monografii (1984) a jako vedoucí redaktor napsal mnoho českých hesel do *Lexikonu světové literatury* (Világirodalmi Lexikon I, 1970).

Česko-slovensko-maďarskými kontakty se zabývali i László Sándor (1909-1993), Gábor G. Kemény (1915-1981), Tibor Kardos (1908-1974) aj.

Největším úspěchem tohoto období bylo, že česká literatura jako celek vystoupila v Maďarsku z neznáma a stala se pevnou součástí antologií světové literatury vydávaných v Maďarsku (například v šestidílné *Világirodalmi Antológiája*, 1952-1972; *A világirodalom legszebb versei I-II* [Nejkrásnější básně světové literatury], 1966-1967). Pozvolna se vytvářel stále větší okruh přátel české literatury a kultury vůbec.

Od šedesátých let byly stále výraznější dvě tendence. Jednak se měnilo pojetí komparatistiky, přecházelo od sledování kontaktů k typologickému zkoumání kulturních a literárních jevů, a to v kontextu více kultur či literatur. Dále se prosazovala strukturalistická metoda, předtím v Maďarsku skoro neznámá, k čemuž také významně přispívali bohemisté.

První velkolepou komparatistickou syntézu o kulturně historických i literárních otázkách vytvořil Endre Angyal (1915-1976), vysoce erudovaný vědec širokého rozhledu, znalec německé, italské a maďarské stejně jako slovanské kultury. Zabýval se hlavně obdobími manýrismu a baroka. Jeho hlavní dílo o barokním slovanském světě s hojnými a pozoruhodnými poznatky o české barokní literatuře, výtvarném umění a hudbě vyšlo jen německy (*Die slawische Barockwelt*, 1961) a polsky, nikoli však maďarsky. Angyal přispěl mimo jiné i do sborníků *Magyarország és Kelet-Európa* (Maďarsko a východní Evropa, 1947), kde charakterizoval česko-maďarské kulturní styky, a *Dějiny a národy* (1965), kde pojednal česko-maďarské kulturní vztahy v době baroka.

Zatímco literáti byli zaujatí problémy literárních zón střední či východní Evropy, otázkami metod, kterými by se dala obsáhnout jednotlivá období, směry a jevy různých literatur, historici zabývající se naší oblastí (většinou pod pojmem "východní Evropa") vytvořili pozoruhodná díla obsahující i pojednání o kulturní problematice. Endre Arató (1921-1977) zpracoval dějiny široce pojaté východní Evropy (Pobaltí, Rusko s Kavkazem, ostatní slovanské národy a Rumuni, celý Balkán i s Albánií a Řeckem) v první polovině 19. století (*Kelet-Európa története a 19. század első felében*, 1971). Kulturní dějiny národně obrozenských hnutí stejné oblasti s názvem *A nemzetiségű mozgalom Kelet-Európában* (Národně obrozenská hnutí ve východní Evropě, 1977; rusky 1979) napsal Emil Niederhauser (nar. 1923). Obě díla využívají obsáhlé odborné literatury a projevují upřim-

nou snahu vytvářet co nejodstíněnější obraz o pojednaných společnostech, historických a kulturních dějích.

Od počátku sedmdesátých let vznikaly i pokusy o komparatistickou syntézu více literatur. Několik menších, na údaje velmi bohatých studií o středoevropském obrození a romantismu) napsal István Fried (nar. 1934), jeden z nejerudovanějších maďarských komparatistů.

Endre Bojtár vydal v roce 1977 podnětnou knížku *A kelet-európai avantgarde irodalom* o avantgardní literatuře východní Evropy, průkopnické dílo v tomto žánru, na něž posléze navazovala další.

Pozoruhodným pokusem o syntézu byla práce spisovatele, dramatika a slavisty Györgyho Spíroa (nar. 1946) *A közép-kelet-európai dráma: A felvilágosodás korától Wyspiański szintéziséig* (1986) – přehled rozvoje středoevropského dramatu od doby obrození až do Wyspiaňského.

Komparatista-bohemista Tamás Berkes (nar. 1954) vydal knížku o literární grotesce šedesátých let ve středo- a východoevropských literaturách s kunderovským názvem *Senki sem fog nevetni* (Nikdo se nebude smát, 1990).

Do komparatistiky středo- a východoevropských literatur se aktivně zapojila i nejmladší generace vědeckých pracovníků. Pojem katastrofismu, převzatý a rozšířený E. Bojtárem z polské literatury, aplikovala Magdolna Baloghová na ostatní středoevropskou literaturu v knize *Kiuttalan utakon* (Cestou bezcestím, 1994). Péter Krasztev se podobnou typologizující metodou snažil podat celkový obraz středo- a východoevropského symbolismu (*Megint újra kell születnünk* [Měli bychom se znovu narodit], 1994).

Se slovanskými strukturalistickými směry seznamovali maďarskou vědeckou veřejnost László Sziklay a Endre Bojtár.

László Sziklay (1912-1987), především slovákista a dlouhodobý představitel maďarských komparatistů na mezinárodních odborných fórech, přispěl bohemistice několika studiemi o českých literárních jevech (o obrozenském literárním životě, o historickém románu, o meziválečné avantgardní poezii atd.) a hlavně přehledem dějin pražské školy.

Endre Bojtár (nar. 1940), absolvent oboru český jazyk a literatura na budapeštské univerzitě, je jedním z nejvýraznějších maďarských literárních vědců s rozsáhlou vědeckou činností. Po několika cenných studiích, zejména o moderní české poezii, se věnoval především literární teorii a komparatistice. V roce 1977 vydal knížku *Szláv strukturalizmus*, v níž osobitým způsobem propojil ruský formalismus, český strukturalismus a polský strukturalně fenomenologický směr Ingardenův a vyzdvihl jejich společné rysy. V osmdesátých letech se jeho zájem přesunul k problémům estetické hodnoty. V literární historii pěstuje komparatistiku nejen slovanských literatur, ale také pobaltských literatur, v Maďarsku dodnes téměř neznámých. Je přesvědčen, že do kulturní zóny střední a východní Evropy v určitých do-

bách patřily i tyto literatury. Nevyjasněnost hranic naší kulturní oblasti navrhuje metodologicky vyřešit pojmem "izoglosa", vymezením malých ostrůvků společných kulturních jevů, které vzhledem k časové rozdílnosti kulturních změn nemusí nutně existovat u všech těchto národů současně.

Do oblasti české literatury podnikli zajímavé exkursy i slavisté-lingvisté. Péter Király (nar. 1917) objevil v maďarských archivech několik cenných staročeských rukopisů, mimo jiné ostříhomský rukopis staročeské *Alexandreidy*. Nejnovější práce László Hadrovicse (nar. 1910) dokládá německé a české filiace maďarské tzv. husitské bible (*A magyar Huszita Biblia német és cseh rokonsága*, 1994).

Maďarskou bohemistiku obohacují i čeští nebo v Čechách žijící hungaristé, respektive literární vědci, kteří se zajímají o maďarskou kulturu – dříve Julius Dolanský a Karel Krejčí, nyní Richard Pražák, Jaroslava Pašiaková, Petr Rákos a další.

Z CIZOJAZYČNÝCH PRACÍ MAĎARSKÝCH BOHEMISTŮ

ENDRE (ANDREAS) ANGYAL:

Die slawische Barockwelt, Leipzig 1961.

Swiat slowianskiego baroku, Warszawa 1972.

Civiltà dell' umanesimo nell' Europa Centro-Orientale, sb. *Civiltà dell' umanesimo*. Firenze 1972.

ENDRE BOJTAR:

Die Aufklärung in Osteuropa, *Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae* 1978, s. 251-291.

Nach dem Strukturalismus, sb. *Language, Literature and Meaning*, Amsterdam 1979.

Slavic Structuralism, Amsterdam-Budapest 1985.

East-European Avant-garde Literature, Budapest 1992.

Dějiny a národy (Literárněhistorické studie o československo-maďarských vztazích), red. Z. Adamová – K. Rosenbaum – L. Sziklay, Praha 1965.

LÁSZLÓ DOBOSSY:

Das Schicksal eines tschechischen Volksbuches in der ungarischen Folklore und Literature, *Studia Slavica (Hungaricae)* 1965, s. 331-346.

Satirische Darstellung der Wirklichkeit in Jaroslav Hašek's "Schwejk", sb. *Littérature et réalité*, Budapest 1966.

Češi v Uhrách, *Česká literatura* 1981, s. 228-246.

Die ungarischen Verehrer Jan Hus des Heiligen, *Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae* 1985, s. 153-172.

Středoevropští svatí, *Tvar* 1992, č. 32.

ISTVÁN FRIED:

Die Rezeption der Königinhofer Handschrift im 19. Jahrhundert in Ungarn, *Studia Slavica (Hungaricae)* 1968, s. 141-156.

Die Fragen des Überganges vom Klassizismus in die Romantik in der Dichtung von Mickiewicz, Mácha (Prešeren und Vörösmarty), *Studia Slavica (Hungaricae)* 1973, s. 27-38.
Der ostmitteleuropäische Klassizismus, *Studia Slavica (Hungaricae)* 1981, s. 53-80.
Auswahlbibliographie der ungarischen literaturwissenschaftlichen Slawistik (1959-1975), *Studia Slavica (Hungaricae)* 1977, s. 391-451.
Auswahlbibliographie der ungarischen literaturwissenschaftlichen Slawistik (1976-1980), *Studia Slavica (Hungaricae)* 1984, s. 239-274.

LUDMILA B. HANKOVÁ:

Rozmarné léto Vladislava Vančury, *Studia Slavica (Hungaricae)* s. 1-21.
Jazyková výstavba povídek Bohumila Hrabala, *Studia Slavica (Hungaricae)* 1981, s. 81-105.
Obraz "ztraceného času" v novele Josefa Škvoreckého, *Studia Slavica (Hungaricae)* 1993, s. 87-93.

VERONIKA HEĚOVÁ:

The Pocket-Stories of Karel Čapek, *Studia Slavica (Hungaricae)* 1970, s. 401-414.
On the Verge of Decadence and Neoclassicism (The Black Hunters of Růžena Svobodová), sb. *Trudy po slavjanovedeniju-Szlavisztikai Tanulmányok* (red. I. Nyomárkay), Budapest 1992.

ISTVÁN KÁFER:

Maďarská bibliografia slovenskej a českej literatúry od začiatkov do roku 1970, Budapešť 1985.

ENDER KOVÁCS – JAN NOVOTNÝ:

Maďari a my (Z dějin maďarsko-československých vztahů), Praha 1959.

EMIL NIEDERHAUSER:

Nacionalnoosvoboditeľnoje dvíženie slavjanskich narodov Avstrijskoj imperii v konce XVIII – 70. godach XIX. veka, Moskva 1979.
The Rise of Nationality in Eastern Europe, Budapest 1982.

LÁSZLÓ SZIKLAY:

The Prague School, sb. *Literature and its Interpretation*, red. L. Nyírö, Budapest-Haag 1979.